

Dr. sc. Zilha Mastalić Košuta, viši naučni saradnik
Univerzitet u Sarajevu - Institut za istraživanje zločina
protiv čovječnosti i međunarodnog prava

Historijski okvir bosanske državnosti s naglaskom na odluke ZAVNOBIH-a

Historijske lekcije se moraju konstantno ponavljati kako bi se naučile i zapamtile. Često u javnom prostoru, a nažalost i u obrazovnom sistemu i udžbenicima, možemo pročitati pogrešna tumačenja o Danu državnosti gdje piše kako 25. novembra slavimo rođenje Bosne i Hercegovine kao i da su tog datuma *određene* granice BiH u Mrkonjić Gradu. Pa tako više od 1000 godina, postojanja Bosne nestade, a nema spomena kako je u Mrkonjić Gradu državnost obnovljena a granice potvrđene. Pogrešna terminologija potpuno mijenja historijske činjenice. Jedan takav tekst iz udžbenika za osnovnu školu hitno sam uputila na potpunu izmjenju u Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke. Primjera je takvih dosta i konstantno se susrećemo s tim. Vrlo često autori i recenzenti takvih tekstova nisu stručna lica, a posljedice pogrešnih plasiranja podataka imaju dalekosežne posljedice. Ponukana pogrešnim interpretacijama historijskih događaja i vrlo često korištenjem pogrešne terminologije, u ovom tekstu nastojim dati kratak okvir iz prošlosti bosanske državnosti i postojanje Bosne, stavljajući akcenat i na ogroman značaj ZAVNOBIH-a i 25. novembra 1943. za Bosnu i Hercegovinu.

Ključni izvor koji pruža uvid u prvi spomen Bosne jeste djelo Konstantina Porfirogeneta "De administrando imperio" ("O upravljanju državom"). Na samom kraju 32. Poglavlja ovog djela spomjnu se "zemljica Bosna" s dva naseljena grada ili kasta – Katera i Desnik. U prvoj polovini 10. stoljeća činila je prostor oko gornjeg i srednjeg toka rijeke Bosne. Porfirogenet u svom djelu koristi primarne izvore Anastazija Bibliotekara čije se djelo vezuje za 877. godinu i početak 878. Time se najstariji podaci o Bosni mogu pomjeriti u osmu deceniju 9. stoljeća što znači da se ova zemlja razvijala paralelno s drugim južnoslavenskim kneževinama. Posmatrati Bosnu u takvom kontekstu također je moguće na osnovu evidentiranih gradova Katere i Desnika. Porfirogenet je Bosnu posmatrao kao odvojenu cjelinu što ukazuje na njen tadašnji poseban status. Teritorija zemlje u tadašnjem periodu izrasla je iz političkih organizacija zvanih župa, koji čini jasno određen teritorij sa županom. Embrion države smatra se visočki kraj koji je činio župu Bosnu. Pored te župe, istoimenu zemlju Bosnu činilo je još šest župa: Vidogošća, Vrhbosna, Lašva, Lepenica, Brod

i Trstivnica. Te su župe prostorno bile uobličine prema riječnim slivovima pritoka oko gornjeg toka rijeke Bosne. Skromni izvori iz tog perioda ne daju nam detaljan uvid u ranije periode te ne treba isključiti mogućnost da je Bosna čak i prije 822. godine bila samostalna kneževina, na sličan način kao što su bile Zahumlje, Travunija, Duklja, Paganija, Hrvatska, Srbija, Konavle, Moravija. (Detaljnije o tome u: *Historija Bosne i Hercegovine, Srednjovjekovna Bosna, dio II, Institut za historiju, Sarajevo, 11-17*)

Spominjanje Bosne možemo pratiti i u Ljetopisu popa Dukljanina gdje se Bosna pominje kao veća teritorijalna i politička jedinica koja pod svojim imenom povezuje više župa, istočno i zapadno od užeg bosanskog područja. A pominju se i neke župe koje Porfirogenet ne spominje. Problem skromnosti izvora, koji su uglavnom podaci iz pera bizantskih i franačkih pisaca, nedostatak sigurnih arheoloških uporišta u tom periodu, pogotovo period do 11. stoljeća, daju nam premalo podataka o nekim konkretnim naučno izgrađenim zaključcima.

U periodu od 12. stoljeća do 1377. godine, Bosnu posmatramo kao banovinu kojom vladaju bosanski banovi (Borić, Kulin ban, Matej Ninoslav, Stjepan Kulinić, Prijezda, i dr). Od 1377. do 1463. godine je period Bosanskog kraljevstva. Za vrijeme Tvrtka I Bosansko Kraljevstvo bilo je najmoćnija balkanska država.

Mjesto Bobovac ima izuzetan značaj u periodu srednjovjekovne Bosne. Ovo mjesto je prijestolnica bosanskih vladara. Bobovac je bio stolno mjesto bosanskog bana Stjepana II Kotromanića, zatim bosanskih kraljeva od Tvrtka I do Tomaša, tj. do 1461. godine, kada je Bobovac bio ključ bosanskog kraljevstva. Jurišali su na Bobovac oni koji su pokušavali da se domognu bosanskog prijestolja ili pri rušenju bosanske države. Srpski car Dušan uzaludno je pokušao zauzeti Bobovac. Grad je kao kraljevsko sjedište bio administrativno - vojni centar bosanske države, a u njemu se čuvala bosanska kraljevska kruna. Brojni arheološki ostaci svjedoče o životu najviše bosanske vlastele integrirane u onovremenu evropsku kulturu. Tu su sahranjeni bosanski kraljevi Ostoja, Tvrtko II i Stjepan Tomaš. Posljednji bosanski kralj Stjepan Tomašević (1461.-1463.), zbog neposredne opasnosti od Osmanlija prenio je kraljevski dvor u Jajce. Bobovac je iz strateških razloga razoren 1463. godine, a zatim su Osmanlije na razvalinama kraljevskog dvora podigle neophodne objekte za svoj boravak sve do 1626. godine.

Bosna i Hercegovina je smještena na prostoru jugoistočne Evrope i zemlja je izuzetno bogata prirodnim bogatstvima, nalazi se na važnom geostateškom i geopolitičkom položaju, stjecištu značajnih putnih komunikacija i čvorišta. Kao takva oduvijek je bila primamljiv plijen

susjednih država, ali i onih daljih carstava, monarhija. Od 1463. godine u sastavu je Osmanskog carstva kada je zauzima sultan Mehmed El Fatih. Osmanlije jesu donijeli svojevrstan napredak Bosni u vidu civilizacijskih postignuća, urbanizacije i dr. ali historijska činjenica jeste da Bosna tada gubi svoju suverenost. Dobrim dijelom uspjela je u tom periodu sačuvati svoju zasebnost a 1865. godine imala je i svoj Ustav. U narednoj, 40-godišnjoj vladavini Habsburške monarhije, Bosna i Hercegovina je sačuvala svoj integritet kao “corpus separatum” (zasebno tijelo). U političkom smislu ona 1910. ima Ustav i svoj Bosanski sabor, što joj je omogućilo parlamentarni život u tom periodu.

Naredni periodi, ulazak Bosne i Hercegovine u Kraljevinu SHS a kasnije i Kraljevinu Jugoslaviju zasigurno možemo svrstati među najteže i najizazovnije periode u njenoj dugoj historiji. Evidentan je sukob za dominaciju dva većinska naroda u novoj državi koji su išli na štetu Bosne i Hercegovine, pogotovo njenog muslimanskog naroda. Posebno 1929. godina a potom i 1939. godine odnosno period Sporazuma Cvetković-Maček, bili su veoma nepovoljni za Bosnu i Hercegovinu i njene granice. Zakonom iz 1929. godine zemlja je podijeljena na banovine čime je Bosna i Hercegovina razbijena kao historijska cjelina. Njena teritorija i stanovništvo ušli su u sastav četiri banovine, koje su se prostirale i manje ili više uklapale u izvanbosanska područja, nalazeći se u hrvatskom, crnogorskom i srpskom državno-pravnom i etničkom području. Teritorija Bosne i Hercegovine podijeljena je između Drinske, Vrbaske, Primorske i Zetske banovine.

Iz tog razloga, 25. novembar 1943. gledamo s pravom kao datum i godinu obnove bosanskohercegovačke državnosti, njene zasebnosti i integriteta. Stoga je taj datum izuzeno važan u historiji BiH. U toku Drugog svjetskog rata na tlu BiH kada se vodila narodnooslobodilačka borba, rukovodstvo NOP se odlučilo na krupne korake u pravcu ostvarenja političkih ciljeva. U Jajcu se prvo okupljaju odbornici na zasjedanju AVNOJ-a. Osnivanje tijela sličnih AVNOJ-u počelo je rane 1943. prvo za Hrvatsku, Sloveniju, odnosno Crnu Goru a pripreme su vršene i za Makedoniju. Bilo je nesporno da će sve zemlje, uz Srbiju, postati punopravne federalne jedinice u novoj Jugoslaviji. Budućnost Bosne i Hercegovine je jedino bila neizvjesna skoro do samog kraja. Iako je ideja o njenoj posebnosti bila prihvaćena, nije bilo konsenzusa o načinu kako tu ideju provesti u praksi. Neki visokorangirani komunisti zastupali su stav da samo zasebne nacije mogu imati svoje republike. Kako nije postojala bosanskohercegovačka nacija, ni BiH nije mogla biti zasebna republika, te se pominjao status autonomne provincije. Odluku je donio Josip Broz Tito, složivši se sa stavovima Avde Hume, Rodoljuba Čolakovića, Hasana Brkića i drugih, da zemlja na

osnovu svog historijskog razvoja i doprinosa u NOP- u treba imati ravnopravan status sa ostalima. S druge strane, postojao je strah da ako bude autonomna provincija, tad bi mogla postati sjeme razdora između Srbije i Hrvatske. Tako je na Prvom zasjedanju ZAVNOBIH-a u Mrkonjić Gradu u noći 25-26.11.1943. nastala i jedna od najslavnijih rečenica iz naše historije koja glasi:

"Bosna i Hercegovina nije ni srpska, ni hrvatska ni muslimanska, nego i srpska, i muslimanska i hrvatska, slobodna i zbratimljena Bosna i Hercegovina, u kojoj će biti osigurana puna ravnopravnost i jednakost svih Srba, Muslimana i Hrvata." Iz cijele BiH tada je na zasjedanju bilo 247 delegata, a 193. njih s pravom glasa.

Za predsjednika ZAVNOBIH-a imenovan je Vojislav Kecmanović Đedo koji je bio i prvi predsjednik Narodne republike Bosne i Hercegovine, kada će izmjenom Ustava od 1963. godine njen naziv preći u Socijalističku Republiku Bosnu i Hercegovinu. Dr. Ivan Ribar, otac narodnih heroja Jurice i Ive Lole Ribara, govorio je na zasjedanju ZAVNOBIH-a rekavši da je politika Osmanlija, Beča, Pešte i Berlina, a kasnije i politika protunarodnih režima u staroj Jugoslaviji, razdvajala i zavađala Srbe, Hrvate i Muslimane u Bosni i Hercegovini, dok je "NOP stvorio od BiH primjer borbenog jedinstva i bratstva svim našim narodima"."Danas treba", nastavio je dr. Ribar, "da se postavi princip narodnog samoodređenja, što znači da sam narod, bez ičije pomoći sa strane, ostvari pravo da i u budućnosti sam ravna svojom sudbinom." Na kraju svih govora dvoranom je odjeknula pjesma *Hej Slaveni* koja će biti jugoslovenska himna, nakon čega je završeno zasjedanje ZAVNOBIH-a.

ZAVNOBiH je bio najviši politički, predstavnički i zakonodavni organ na kojem su donesene odluke o obnovi državnosti Bosne i Hercegovine u okviru granica tadašnje Jugoslavije. Na zasjedanju u Mrkonjić Gradu potvrđen je kontinuitet državnosti BiH, sa historijskim granicama koje imaju dugi kontinuitet. Ključno važno je znati da na taj datum obnove i potvrde bosanske državnosti anulirane su ranije odluke donijete Šestojanuarskom diktaturom, Zakonom o podjeli na banovine, formiranjem Banovine Hrvatske i Nezavisne države Hrvatske. U Sanskom Mostu u ljeto 1944. na 2. zasjedanju ZAVNOBIH-a potvrđene su odluke sa 1. zasjedanja, a ZAVNOBIH se formalno konstituisao kao najviši zakonodavni organ bosanskohercegovačke federalne jedinice. Donijeta je i Deklaracija o pravima građana koja će biti osnova za prvi poslijeratni republički ustav. Posljednje, 3. zasjedanje ZAVNOBIH-a održano je u Sarajevu aprila 1945.

Zašto je 25. novembar jedan od najvažnijih datuma za modernu Bosnu i Hercegovinu? Iz razloga što bez ovih odluka i kasnijeg Ustava iz 1974. ne bi postojao pravni, politički niti

diplomatski okvir za nezavisnu BiH. Kao najvažnija stavka iz ZAVNOBIH-a jeste to što su komunističke elite prihvatile BiH kao ravnopravnu saveznu republiku u odnosu na Srbiju i Hrvatsku. Iz te prihvaćene ravnopravnosti stanovnici BiH su dobili šansu za dalji prosperitet svoje zemlje u postratnom periodu. S obnovljenom državnošću ali ne i punom suverennošću, Bosna i Hercegovina je dočekala disoluciju odnosno podjelu Jugoslavije. Svoju volju narod BiH je iskazao na referendumu 29. februara i 1. marta 1992. kada su većinom glasova ZA odlučili ići ka nezavisnosti. Upravo ovaj događaj presudni je historijski trenutak u historiji bosanske državnosti. Bosna i Hercegovina je 1992. međunarodno priznata, nezavisna, suverena i cjelovita država. Dejtonskim sporazumom, Aneksom 4 odnosno Ustavom Bosne i Hercegovine potvrđen je suverenitet, teritorijalni integritet i nezavisnost Bosne i Hercegovine kao države ali i podjela na dva entiteta (a kasnije i district). Svjedoci smo da danas BiH trebamo čuvati više nego ikada. Velikodržavni projekti nisu poraženi, a aspiracije na BiH, kakve su bile u prošlosti, ni danas nisu prestale.

Umjesto zaključka

Bosna i Hercegovina je država koja ima svoj kontinuitet! Bosna i Hercegovina je zemlja različitosti što je bogatstvo koje treba da nas spaja, a ne razdvaja. Upravo kroz ovu vrlinu mi možemo danas graditi bolji svijet u kojem različitost predstavlja njenu snagu. Ratovi nisu rješenja. Bosna je opstajala i ostajala u teškim periodima i ona je zalag predaka koji trebamo čuvati. Čovjek bez države je čovjek bez vlastitog identiteta, on je ptica slomljenih krila. Na nama svima, pogotovo na našim mladim generacijama, je da BiH čuvamo znanjem, obrazovanjem, istinom, borbom protiv fašizma i šovinizma. Svako od nas neka bude dobar primjer kako se domovina poštuje i voli, a domoljublje njeguje. Takmičimo se u tome! Vlastitim primjerima i srcem pokažimo koliko volimo svoju državu. Od političara tražimo da olakšaju taj put kroz sigurnosni i ekonomski prosperitet.

(Govor na Bobovcu 25.11.2024)